

© Колектив авторів, 2010
УДК 612.017.1:616-002.5

**І.Л. Платонова, О.А. Ткач, М.І. Сахелашвілі, Н.Є. Лаповець, М.Б. Пурська,
Г.В. Щурко, О.І. Топорович**

ОСОБЛИВОСТІ ІМУНІТЕТУ У ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕПІДЕМІЇ ТУБЕРКУЛЬОЗУ

Львівський науково-дослідний інститут епідеміології та гігієни МОЗ України,
Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького

В сучасних умовах епідемії туберкульозу у 92,7 % хворих на вперше діагностований деструктивний туберкульоз легень (ВДДТЛ) наявний Т-клітинний імунodefіцит, виражений зменшенням загальної кількості Т-лімфоцитів і пригніченням їх проліферативної активності. В середньому у 61,5 % обстежених відмічено активування В-ланки імунітету. У 3,7 і 11,1 % хворих констатовано пригнічення синтезу імуноглобулінів IgA та IgM. За показниками імунного розеткоутворення та реакції бласттрансформації лімфоцитів з ППД-Л активування специфічного протитуберкульозного імунітету відмічено у 87,2 % хворих.

Ключові слова: туберкульоз легень, Т-, В-клітинний імунітет, специфічний протитуберкульозний імунітет.

Туберкульозна інфекція – одна із найпоширеніших у світі. Щороку приблизно 8-10 млн осіб захворюють, а 2 млн помирають від нього. Приблизно 3-3,5 млн гинуть від туберкульозу в разі поєднання його зі СНІДом. У країнах, де відмічена епідемія туберкульозу, майже все доросле населення інфіковане мікобактеріями туберкульозу (МБТ), однак не у всіх розвивається захворювання [1]. Імунна система у 90 % інфікованих осіб протягом всього життя здатна пригнічувати і навіть елімінувати МБТ. Ця її здатність втрачається під дією факторів, які приводять до виникнення вторинних імунodefіцитів. В умовах економічного спаду та соціального неблагополуччя на фоні різкого зниження життєвого рівня, нестачі та незбалансованості харчування, постійних стресових ситуацій відбувається погіршення стану здоров'я населення, пригнічення імунного захисту, в тому числі протитуберкульозного імунітету, в якому основна роль належить клітинній ланці захисту. Доведено, що порушення механізмів міжклітинної кооперації широкого спектру ефекторних клітин адаптивного імунітету (Т- і В-лімфоцити) й фаго-

цитуючих клітин значно збільшують ризик виникнення активного туберкульозу [2-9].

Метою даної роботи було вивчити стан імунного захисту у вперше діагностованих хворих на ВДДТЛ в сучасних умовах епідемії туберкульозу.

Пацієнти і методи

Комплексне імунологічне дослідження з вивченням стану Т-, В-ланок та специфічного протитуберкульозного імунітету проведено у 55 вперше діагностованих хворих на деструктивний туберкульоз легень при поступленні їх на стаціонарне лікування у Львівський регіональний фтизіопульмонологічний лікувально-діагностичний центр. У дану групу увійшли хворі з поширеними деструктивними змінами в легенях, із яких 46 (83,6 %) осіб були бактеріовиділювачі.

Стан Т-клітинного імунітету оцінювали за показниками Е-РУК, РБТЛ з ФГА. Загальну кількість Т-лімфоцитів (Е-РУК) визначали за реакцією спонтанного розеткоутворення з еритроцитами барана, їх проліферативну здатність (РБТЛ з ФГА) – на основі реакції бласттрансформації лімфоцитів з фітогемаглютиніном (ФГА фірми *Reanal*, США). Для оцінки специфічного протитуберкульозного імунітету використовували реакцію імунного розеткоутворення (І-РУК) і бласттрансформації лімфоцитів з туберкуліном (РБТЛ з ППД-Л). Функціональні особливості В-системи імунітету характеризували імуноглобуліни IgA, IgM, IgG, IgE, рівень циркулюючих імунних комплексів (ЦІК). Визначення імунологічних показників проводили за загальноприйнятими методиками.

Дослідження величин норми імунологічних тестів проведені у 30 здорових осіб, донорів.

Статистичний аналіз отриманих результатів здійснювали за допомогою комп'ютерного пакету програм у системі *Excel* [10].

Результати досліджень та їх обговорення

Проведені імунологічні дослідження у хворих на ВДДТЛ виявили у 92,7 % осіб наявність вира-

ОРИГІНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

женого Т-клітинного імунодефіциту, обумовленого зменшенням загальної кількості Т-лімфоцитів – (27,2±3,1) проти (46,1±2,8) % у донорів (p<0,01)

з пригніченням їх проліферативної активності (31,0±1,8) проти (45,6±2,1) % відповідно (p<0,05) (табл. 1).

Таблиця 1

Показники Т-ланки імунітету у хворих на ВДДТЛ

Група	Відхилення від норми (абс.ч., %)	Е-РУК (%)	РБТЛ з ФГА (%)
Хворі на ВДДТБ n=55	51 ↓ 92,7 %	27,2±3,1*	31,0±1,8*
Донори n=30		46,1±2,8	45,6±2,1

Примітка: * – зміни достовірні до групи донорів (p<0,05-0,001).

У 54,7 % хворих відмічалось зменшення загальної кількості Т-лімфоцитів із пригніченням їх функціональної активності (табл. 2). Таке поєднання кількісних та якісних відхилень у системі Т-клітинного імунітету можуть обумовлювати в подальшому тяжкий та затяжний перебіг

захворювання. У 32,1 % обстежених – зменшення числа Т-клітин компенсувалося збереженням у них нормальної проліферативної активності. У 5,9 % осіб на фоні збереження достатньої кількості Т-лімфоцитів, відмічалася їх функціональна неповноцінність і лише у 7,3 % хворих величина загальної кількості Т-лімфоцитів та числа проліферованих під дією ФГА клітин відповідали нормі.

Таблиця 2

Процентне співвідношення кількісних і функціональних відхилень від показників норми в Т-ланці імунітету у хворих на ВДДТЛ

Показник	Відхилення від норми	Відсоток відхилень
Е-РУК РБТЛ з ФГА	↓ ↓	54,7
Е-РУК РБТЛ з ФГА	↓ N	32,1
Е-РУК РБТЛ з ФГА	N ↓	5,9
Е-РУК РБТЛ з ФГА	N N	7,3

Активування В-клітинного імунітету у хворих на ВДДТЛ відмічалось вираженим зростанням в крові вмісту IgA – (4,44±0,16) проти (1,88±0,11) г/л у групі здорових осіб (p<0,001); IgM – (2,31±0,14) і (1,15±0,09) г/л, p<0,001; IgG – (17,6±1,2) та (12,8±1,5) г/л, p<0,05, відповідно; IgE – (145,6±8,5) проти (62,5±9,4) МО у донорів, p<0,05; ЦІК – (173,2±9,3) проти (68,1±5,6) од. опт. щільн. у здорових, p<0,05, які були збільшені у 77,8, 55,6, 50,0, 57,4 та 66,7 % хворих відповідно. Було встановлено, що у 3,7 % осіб мало місце пригнічення процесів антитілоутворення IgA, у 11,1 % IgM. Дисимуноглобулінемію констатували у 56,4 % випадків (табл. 3).

Таблиця 3

Характер змін в системі гуморального імунітету у хворих на ВДДТЛ

Показник	Кількість (n)	Межі норми		Нижче норми		Вище норми	
		абс. вел.	%	абс. вел.	%	абс. вел.	%
IgA	54	10	18,5	2	3,7	42	77,8
IgM	54	18	33,3	6	11,1	30	55,6
IgG	54	27	50,0	-	-	27	50,0
IgE	54	23	42,6	-	-	31	57,4
ЦІК	54	18	33,3	-	-	36	66,7

У хворих на ВДДТЛ відмічено зростання, щодо норми, відносної кількості сенсibilізованих до туберкуліну Т-лімфоцитів – (7,4±0,1) проти (4,2±0,3)

% у донорів (p<0,001) та бласттрансформуючої здатності Т-клітин на ППД-Л. РБТЛ з ППД-Л становила (3,3±0,2) при нормі (1,3±0,2) % (p<0,001).

ОРИГІНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Характер активування специфічного імунітету не був одновекторним і мав свої особливості (табл. 4). Так, у 54,8 % хворих спостерігалось зростання кількості сенсibiliзованих до туберкуліну Т-лімфоцитів та підвищення їх функціональної активності; у 27,4 % осіб на фоні збільшення субпопуляції спеціалізованих Т-клітин число бласттрансформованих під дією мітогена (ППД-Л) лімфоцитів відповідало величині норми; у 5,0 % обстежених кількість сенсibiliзованих до туберкуліну Т-лімфоцитів, відносно здорових, була не збільшена, однак посилена їх проліферативна здатність. Ознаки активування специфічного імунітету за показниками І-РУК та РБТЛ з ППД-Л були відсутні у 12,8 % хворих.

Таблиця 4

Процентне співвідношення кількісних і функціональних відхилень від показників норми в системі специфічного протитуберкульозного імунітету у хворих на ВДДТЛ

Показник	Відхилення від норми	Відсоток відхилень
І-РУК РБТЛ з ППД-Л	↑	54,8
І-РУК РБТЛ з ППД-Л	N	27,4
І-РУК РБТЛ з ППД-Л	N ↑	5,0
І-РУК РБТЛ з ППД-Л	N N	12,8

Висновки

1. У сучасних умовах епідемії туберкульозу серед хворих на ВДДТЛ виявлено високий відсоток хворих (92,7 %) з Т-клітинним імунодефіцитом, обумовленим у 54,7 % осіб зменшенням загальної кількості Т-лімфоцитів з одночасним пригніченням їх проліферативної активності, у решти обстежених відмічалось зменшення загальної кількості Т-лімфоцитів або ж пригнічення їх функціональної активності.

2. Збільшення вмісту в крові IgA, IgM, IgG, IgE, ЦІК констатовано у 77,8, 55,6, 50,0, 57,4 та 66,7 % хворих відповідно. У 3,7 % осіб наявне пригнічення процесів антитілоутворення IgA, в 11,1 % – IgM. Дисімуноглобулінемія спостерігалась у 56,4 % випадків.

3. У 87,2 % хворих на ВДДТЛ наявне активування специфічного протитуберкульозного імунітету, вираженого збільшенням кількості сенсibiliзованих до туберкуліну Т-лімфоцитів чи бласттрансформуючої здатності Т-клітин на ППД-Л.

Література

1. Фещенко Ю.І., Мельник В.М. Контроль за туберкульозом в умовах адаптованої ДОТС-стратегії. – Київ: Медицина, 2007. – 478 с.
2. Comstock G.W. Epidemiology of tuberculosis // Amer. Rev. Resp. Dis. – 1992. – Vol. 3, N 1. – P. 125.
3. Баевский Р.М., Берсенева А.П. Оценка адаптационных возможностей организма и риск развития заболевания. – М: Медицина, 1997. – 235 с.
4. Хайтов Р.М. Миграция и кооперация клеток иммунной системы: физиология иммунитета в контексте современных данных // Сборник трудов 4-го Конгресса Российской ассоциации аллергологов и клинических иммунологов. – М., 2001. – Т. 1 – С. 11-41.
5. Фрейдлин И.С. Иммунная система и ее дефекты: Руководство для врачей. – СПб, 1998. – 113 с.
6. Чернушенко Е.Ф. Актуальные проблемы фтизиоиммунологии (обзор литературы и собственные наблюдения) // Журнал АМН України. – 2004. – Т. 10, № 2. – С. 352-367.
7. Чукалин А.Г. Новые данные иммунных реакций при туберкулезе // Рос. мед. журн. – 2004. – Т. 12, № 2. – С. 88-90.
8. Dannenberg A.M. Immune mechanisms in the pathogenesis of pulmonary tuberculosis // Rev. Infect. Dis. – 1989. – Vol. 11, N 2. – P. 369-378.
9. Lenzini L., Rotolli P., Rotolli L. Immune complexes in the spectrum of tuberculosis // Tubercul. – 1981. – Vol. 62, N 3. – P. 169-173.
10. Лапач С. Н., Губенко А. В., Бабыч П. Н. Статистические методы в медико-биологических исследованиях с использованием Excel. – Киев: Морион, 2000. – 186 с.

FEATURES OF IMMUNITY OF PATIENTS WITH PULMONARY TUBERCULOSIS IN NOW TIMES OF TUBERCULOSIS EPIDEMIC

I.L. Platonova, O.A. Tkach, M.I. Sakhelashvili, N.Ye. Lapovets, M.B. Purska, H.V. Shchurko, O.I. Toporovych

SUMMARY. In the now times of epidemic of tuberculosis in 92,7 % of patients with the first diagnosed destructive pulmonary tuberculosis there is T-cellular immunodeficit, expressed of diminishing of general amount of T-cell and oppression of their proliferativity activity. On the average in 61,5 % of inspected, was labilizing In B-cell of immunity. In 3,7 % and 11,1 % patients was oppression of synthesis of immunoproteins of Ig A and Ig M. Uzing the indexes of immune rozetkoутворення and the reactions of blasttransforming of limfocites with PPD-L. Labilizing of specific antituberculosis immunity are marked in 87,2 % patients.

Key words: pulmonary tuberculosis, T-, B-cellular immunity, specific antituberculosis immunity.

Отримано 14.12.2009 р.